

Sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan yksiköt

LAPSEEN KOHDISTUVAN VÄKIVALTA- JA SEKSUAALIRIKOSEPÄILYN SELVITTÄMINEN

Voimassa	1.9.2024–31.8.2034
Korvaa	Pysyväisohjeen: Lapsen pahoinpitelyn ja seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen PYSY063, 30.4.2014 (HEL 2014-005943)
Luokka	Ydintoiminnot
Asiasanat	Lapseen kohdistuva väkivalta, lapseen kohdistuva väkivaltarikos, lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta, lapseen kohdistuva seksuaalirikos, lapsen pahoinpitely, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsenraiskaus, seksuaalinen kajoaminen lapseen, lastensuojeluilmoitus, ilmoitus poliisille, ohjautuminen somaattisiin tutkimuksiin
Diaarinumero	HEL 2022-009652
Säädökset	Esitutkintalaki 805/2011; Laki holhoustoimesta 442/1999; Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008; Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä 703/2023; Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999; Lastensuojelulaki 417/2007; Poliisilaki 872/2011; Rikoslaki 39/1889; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

SISÄLLYS

1 YLEISTÄ.....	3
2 LAPSEEN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN ERI MUODOT	4
3 LAPSEEN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN TUNNISTAMINEN	5
4 LAPSEEN KOHDISTUVA VÄKIVALTA RIKOKSENA: RIKOSNIMIKKEET JA RANGAISTUKSET	6
4.1 Lievä pahoinpitely	6
4.2 Pahoinpitely	6
4.3 Lapsen kohdistuvat seksuaalirikokset	7
4.3.1 Lapsenraiskaus	7
4.3.2 Seksuaalinen kajoaminen lapseen.....	7
4.3.3 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.....	9
4.3.4 Rajoitussäännös.....	9
4.3.5 Lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin.....	9
4.3.6 Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta.....	9
4.3.7 Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen.....	10
4.3.8 Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito	11
4.3.9 Lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen.....	11
5 LAPSEEN KOHDISTUVAN VÄKIVALTAEPÄILYN SELVITTÄMINEN JA ILMOITUSVELVOLLISUUS	11
5.1 Epäilyn ilmi tuleminen ja alustava selvittäminen.....	11
5.2 Ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluun (LsL 25 § 1 ja 2 mom.).....	12
5.3 Ilmoitusvelvollisuus poliisille (LsL 25 § 3 mom.)	13
5.4 Lastensuojelun työskentely.....	14
5.5 Viranomaisten välinen yhteistyö	16
5.6 Tietojen vaihtaminen viranomaisten välillä lapsen kohdistuvissa väkivaltaepäilyn tilanteissa	16
5.7 Esitutkinta-asiakirjojen salassapito	17
5.8 Poliisin virka-apuna pyytämät tutkimukset.....	18
5.9 Edunvalvojan määrääminen lapselle	18
5.10 Menettely, kun mahdollisesta rikoksesta on kulunut vuosia	18

1 YLEISTÄ

Pysyväisohje on tarkoitettu kaikille Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan työntekijöille. Ohjeen tarkoituksena on auttaa ammattilaisia toimimaan tilanteissa, joissa he havaitsevat tai epäilevät, että lapseen on saattanut kohdistua väkivalta- tai seksuaalirikos.

Pysyväisohjetta on päivityksen yhteydessä muokattu ja täydennetty sisällöllisiltä osin. Ohjeeseen on lisätty kokonaan uudet kappaleet ”Lapseen kohdistuvan väkivallan eri muodot” ja ”Lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistaminen”. Lisäksi pysyväisohjetta on päivitetty vastaamaan uudistunutta seksuaalirikoslainsäädäntöä ja 1.1.2024 voimaan tullutta lakia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä. Viranomaisten yhteistyötä ja tiedonvaihtoa lapseen kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tilanteissa koskeva osuus on kirjoitettu lähes kokonaan uusiksi.

Lapseen kohdistuva väkivalta on monella tavalla vahingollista, ja koko toimialalla tulee puuttua kaikkeen väkivaltaan, joka kohdistuu suorasti tai epäsuorasti lapseen. Lieväkin lapseen kohdistuva väkivalta on lapselle haitallista ja kasvatuksellisesti hyödytöntä, ja siihen tulee puuttua. Käsitteellä lapseen kohdistuva väkivalta tarkoitetaan tässä ohjeessa kaikenlaista lapseen kohdistuvaa väkivaltaa, niin fyysistä, henkistä kuin seksuaalista väkivaltaa.

Kaikkien sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan ammattilaisten tulee huolehtia väkivallalle altistuvan lapsen tuesta ja suojelusta, vaikka väkivallassa ei olisi kyse oikeudellisesti rikoksesta. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä aina, kun lapseen epäillään kohdistuneen mitä tahansa väkivallan muotoa lähisuhteissaan tai jos lapsi altistuu väkivallalle kasvuolosuhteissaan. Lapsen oikeus suojeluun on kirjattu moniin kansainvälisiin sopimuksiin ja se on yksi keskeisiä ihmisoikeusperiaatteita. Ihmisoikeudet luovat perustan kansalliselle lainsäädännölle sekä julkisen vallan ja hallinnon toiminnalle.

Epäiltäessä lapseen kohdistuvaa väkivalta- tai seksuaalirikosta, on syytä muistaa, että lapsessa näkyvät vammat tai hänen käyttäytymisessään esiintyvät yliseksualisoituneet piirteet saattavat johtua monesta tekijästä, eikä kyse ole välttämättä lapseen kohdistuneesta väkivalta- tai seksuaalirikoksesta. Tilannetta selvittäessä ja arvioitaessa on tärkeä huomioida ennakkotiedot, mutta silti toimia tutkivalla otteella ja pitää mielessä erilaiset vaihtoehdot, joista tilanteessa voi olla kyse. Selvitystä ja arviointia tehtäessä on suhtauduttava asioihin vakavuudella ja riskit huomioiden, mutta samanaikaisesti on varottava ylireagointia.

Epäiltäessä lapseen kohdistuvaa väkivalta- tai seksuaalirikosta, on tärkeää toimia yhteisesti sovittujen toimintamallien mukaisesti ja huomioida työskentelyssä mahdollinen rikosprosessi. Rikosprosessi on lapselle ja perheelle annettavasta tuesta erillinen prosessi, mutta viranomaisten välisellä yhteistyöllä on keskeinen rooli epäilyn selvittämisessä. Mahdollinen rikosprosessi on siten pidettävä mielessä heti epäilyn heräämisestä alkaen ja toimittava niin, ettei lapsen ja perheen kanssa työskentely vaaranna sen onnistumista.

2 LAPSEEN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN ERI MUODOT

Lapseen voi kohdistua väkivaltaa suorasti tai epäsuorasti, ja väkivalta voi ilmentyä monella eri tavalla. Fyysinen väkivalta voi olla esimerkiksi läimäyttämistä, tönimistä, ravistelemista, lyömistä, tukistamista tai potkimista, ja henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi vähättelyä, nimittelyä, pelottelua tai perheväkivallan todistamista. Henkinen väkivalta voi olla aktiivista, lasta vahingoittavaa toimintaa tai passiivista, toimimatta jättämistä.

Seksuaalinen väkivalta voi olla esimerkiksi seksiin pakottamista, riisumaan pakottamista tai lapsen altistamista ikään ja kehitystasoon soveltumattomille seksuaalisille ärsykeille. Seksuaalista väkivaltaa on myös lapsen houkuttelu seksuaalisiin tekoihin. Siihen liittyy usein pyyntöjä tekojen kuvaamisesta, kuvamateriaalin tallentamista ja materiaalin eteenpäin levittämistä.

Niin sanotulla kuritusväkivallalla tarkoitetaan käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on lapsen käyttäytymisen ohjaus, korjaus tai säätely fyysisen voiman käytön avulla niin, että aikomuksena on tuottaa lapselle kipua. Kuritusväkivalta on lapseen kohdistuvaa väkivaltaa.

Laiminlyönnillä tarkoitetaan lapsen perustarpeista huolehtimatta jättämistä. Laiminlyönti voi ilmetä esimerkiksi lapsen neuvolakäyntien tai hammashoidon hoitamatta jättämisenä, kodin turvallisuuden laiminlyöntinä, lapsen tarpeiden huomiotta jättämisenä ja ikätasoon nähden liiallisen itsenäisyyden vaatimisena. Laiminlyönti on lapseen kohdistuvaa väkivaltaa.

Suurin osa vanhempien eroista on sopuisia, mutta osa erotilanteista pitkittyy ja kehittyy vaativiksi eroiksi. Vaativiin erotilanteisiin voi liittyä lapsen kaltoinkohtelua, erilaisia väkivallan muotoja tai väkivallan uhkaa, vainoa, vieraannuttamista, seksuaalirikosepäilyjä tai perhesurman riski. Vieraannuttaminen on henkistä väkivaltaa. Sen yhteydessä voi esiintyä myös pakottavaa kontrollia, joka voi sisältää taloudellista, henkistä, fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa sekä vainoa. Vieraannuttamisella on huomattavat ja laaja-alaiset kielteiset seuraukset lapsen ja koko perhesysteemin kannalta. Vaikeimmissa tapauksissa vieraannuttava käyttäytyminen tuhoaa lapsen ja toisen vanhemman välisen suhteen kokonaan.

Taloudellinen väkivalta voi kohdistua suoraan lapseen tai lapsi voi altistua sille vanhempaan kohdistuvan taloudellisen väkivallan vuoksi. Taloudellinen väkivalta voi olla esimerkiksi taloudellista hyväksikäyttöä, kuten velan ottoa lapsen nimiin.

Kunniaan liittyvä väkivalta voi olla esimerkiksi pukeutumisen määräämistä, ystäväpiiriin valitsemista tai liikkumisen rajoittamista. Äärimmäisenä tekona voi olla murha.

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen tarkoittaa ilman lääketieteellistä syytä tehtyä toimenpidettä, jossa vahingoitetaan tytön tai naisen ulkoisia sukuelimiä. Silpominen on aina lapsen pahoinpitely.

Hengellinen väkivalta on väkivaltaa, jossa vahinkoa tuottavan toiminnan syynä tai välineenä on suorasti tai epäsuorasti uskonto tai hengellinen oppi. Hengellinen väkivalta voi ilmentyä monella tavalla, esimerkiksi fyysisenä tai henkisenä väkivaltana.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa on samanlaista ihmiskauppaa, kuin keneen tahansa kohdistunut ihmiskauppa. Se voi olla esimerkiksi työvoiman hyväksikäyttöä, seksuaaliväkivaltaa, pakkoavioliittoa tai rikolliseen toimintaan pakottamista.

3 LAPSEEN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN TUNNISTAMINEN

Väkivallan tunnistamiseksi on tärkeää tehdä kokonaisvaltaista tilannearviointia lapsen ja perheen tilanteesta ja huomioida työskentelyssä erilaiset väkivallan riskitekijät, kuten mahdolliset aiemmat väkivaltaepäilyt ja perheen kuormittava kokonaistilanne. Lisäksi työskentelyssä on pyrittävä vahvistamaan väkivallalta suojaavia tekijöitä, kuten lapsen ja vanhemman välistä myönteistä vuorovaikutussuhdetta.

Jos lapsi kertoo väkivallasta spontaanisti henkilölle, joka on väkivaltaepäilyn suhteen neutraali (kuten opettaja tai terveydenhoitaja), on epäily väkivallasta lähtökohtaisesti vahva. Epäily väkivallasta saattaa myös herätä tilanteessa, jossa huolestunut vanhempi tai muu aikuinen kyselee lapselta asiasta, joskus toistuvastikin, ja tulee näin tahattomasti johdatelleeksi lasta. On myös tilanteita, missä vanhemmalla tai muulla aikuisella on motiivi herättää tahallisesti väärä epäily lapseen kohdistuneesta väkivallasta. Tällaista voi tapahtua esimerkiksi vaikeiden huoltajuuskiistojen yhteydessä.

Väkivallasta ei aina jää näkyviä jälkiä tai vammoja. Fyysisen väkivallan seurauksena voi syntyä esimerkiksi mustelmia ja jälkiä ihoon. Jälkiä tai vammoja havaittaessa tulee kiinnittää huomiota muun muassa niiden sijaintiin, kokoon ja rajaukseen ja suhteuttaa lapsen ikään ja liikkumiskykyyn. Lapsen fyysisen väkivallan jälkien tai niiden puuttumisen osalta tulee huomioida, että vamman syntymekanismista mustelman ilmenemiseen voi kulua aikaa jopa yli vuorokausi.

Väkivallasta aiheutuvat vammat sijaitsevat tyypillisesti ylävartalolla, pään alueella, takareisien, pakaroiden tai sukuelinten alueella. Jos lapsella on samanaikaisesti eri paranemisvaiheissa olevia vammoja tai toistuvia, epäselviä vammoja, voivat ne viitata väkivaltaan. Iho tulee tarkastaa kauttaaltaan, myös alusvaatteiden ja vaipan alta. Jos jäljet ovat tarkkarajaisia tai tietyn muotoisia, niitä on paljon tai ne esiintyvät ryppäissä, voivat ne viitata väkivaltaan. Myös palovammat voivat olla tahallisesti aiheutettuja. Niille on tyypillistä tarkkarajaiset vammakuviot tai hansikas- ja sukkamaiset palovammat raajoissa.

Pienillä lapsilla, jotka eivät liiku vielä itsenäisesti, tulee kaikkien vammojen kohdalla huomioida väkivalta yhtenä erotusdiagnostisena vaihtoehtona. Pienten lasten luunmurtumat ovat syy selvittää pahoinpitelyepäily, ellei taustalla ole ilmeistä tapaturmaa. Pienen lapsen alentuneen tajunnantason taustalla voi olla kemiallinen pahoinpitely lääkkeillä tai päihteillä.

Erityisryhmä ovat alle puolivuotiaat vauvat, jotka eivät vielä itse liiku ja joiden osalta tapaturmariski on pieni. He kuuluvat myös riskiryhmään joutua ravistelluksi. Ravistelu on pahimmillaan hengenvaarallinen tilanne, jonka aiheuttamat ulkoiset vammat voivat puuttua täysin tai olla vähäisiä. Ravistelun kohteeksi joutuvat yleisimmin 3–4 kuukauden ikäiset vauvat, joiden vanhempi tai muu hoitaja koettaa vauvan itkuun turhautuneena saada lapsen itkun loppumaan ravistelemalla vauvaa. Ravistelun oireita voivat olla esimerkiksi itkuisuus, ärtyneisyys, oksentelu, huono syöminen ja väsyneisyys tai tajunnan tason lasku.

Henkistä väkivaltaa on tyypillisesti vaikeampi tunnistaa kuin muita väkivallan muotoja. Henkinen väkivalta eroaa toimimattomista kasvatuskäytännöistä ja heikoista vanhemmuuden kyvyistä toiminnan säännöllisyyden, vakavuuden ja lapsen näkökulmasta koetun suuremman mahdollisen haitan perusteella. Henkisen väkivallan tunnusmerkkejä ovat lapselle haitallisen vuorovaikutuksen pitkäkestoisuus ja toistuvuus. Epäiltäessä henkistä väkivaltaa kokonaisvaltaisen tilanearvioinnin ja riskitekijöiden tarkastelun perusteella, tulee kiinnittää erityistä huomiota vanhemman haitallisen toiminnan sekä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen kuvaamiseen.

Jos lapsen seksuaalissävytteisestä käytöksestä herää huoli, on hyvä muistaa, että lapsen seksuaaliseen kehitykseen kuuluu avoin ja tutkiskeleva suhtautuminen seksuaalisuuteen. Harvinaisempaa on iloton, toistuva ja pakonomainen seksuaalinen käytös. Yliseksuaalista oireilua on muun muassa lapsen häiritsevä, tunkeileva tai jopa väkivaltainen seksuaalinen käytös. Yliseksuaalinen oireilu voi aiheuttaa lapselle itselleenkin ahdistusta, pelkoa tai vihaa.

4 LAPSEEN KOHDISTUVA VÄKIVALTA RIKOKSENA: RIKOSNIMIKKEET JA RANGAISTUKSET

Rangaistukset henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista on säädetty rikoslain 21 luvussa ja seksuaalirikoksista rikoslain 20 luvussa. Alla on kuvattuna vain osa rikoslain 21 ja 20 lukujen rikosnimikkeistä.

4.1 Lievä pahoinpitely

Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, esim. tukistaminen, kyse on lievästä pahoinpitelystä. Rangaistuksena on sakko.

Lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos kohdistuessaan alle 18-vuotiaaseen lapseen.

4.2 Pahoinpitely

Pahoinpitelyllä tarkoitetaan toiseen henkilöön kohdistettavaa ruumiillista väkivaltaa tai toisen terveyden vahingoittamista, kivun aiheuttamista tai tiedottomaan tilaan saattamista ilman väkivaltaa, esimerkkinä väkevän alkoholijuoman antaminen alle 12-vuotiaalle lapselle. Pahoinpitelystä ei aina aiheudu näkyviä jälkiä. Se voi toteutua esimerkiksi pakottamalla lapsi olemaan pitkiä aikoja pakkasessa parvekkeella tai kylmässä suihkussa.

Rangaistuksena on sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Myös yritys on rangaistava. Törkeässä tekemuodossa rangaistus on vähintään yksi vuotta ja enintään 10 vuotta vankeutta.

Pahoinpitely on virallisen syytteen alainen, eli poliisi tutkii ja syyttäjä syyttää, vaikka asianomistaja ei vaatisi rangaistusta.

4.3 Lapsen kohdistuvat seksuaalirikokset

4.3.1 Lapsenraiskaus

Sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan lapsen kanssa on pääsääntöisesti lapsenraiskaus. Jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden, kysymys on lapsenraiskauksesta, jos lapsi on 16-vuotias, mutta ei 18 vuotta täyttänyt.

Kysymys on törkeästä lapsenraiskauksesta, jos lapsenraiskauksessa käytetään tai uhataan käyttää vakavaa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, rikoksen tekee useampi kuin yksi henkilö, rikoksella aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä, rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla, kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa tai rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi ja lapsenraiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa, on tuomittava lapsenraiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Lapsenraiskauksesta tuomitaan myös se, joka on sukupuoliyhteydessä kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden. Yritys on rangaistava.

Jos teko täyttää lain 13 §:n mukaisesti törkeän lapsenraiskauksen tunnusmerkit ja lapsenraiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä lapsenraiskauksesta vankeuteen vähintään neljäksi ja enintään kahdeksitoista vuodeksi. Yritys on rangaistava.

4.3.2 Seksuaalinen kajoaminen lapseen

Seksuaalinen kajoaminen lapseen korvaa aikaisemmin voimassa olleen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön. Seksuaalisessa kajoamisessa lapseen on kysymys muista seksuaalisista teoista kuin sukupuoliyhteydestä.

Seksuaalisella kajoamisella tarkoitetaan alle 16-vuotiaan koskettelua tai muulla tavoin tehtyä seksuaalisesta tekoa, joka on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä, tai lapsen saamisesta ryhtymään sellaiseen tekoon. Jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden, kysymys on seksuaalisesta kajoamisesta, jos lapsi on 16-vuotias, mutta ei 18 vuotta täyttänyt.

Esimerkkejä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen:

- Rintojen ja sukuelinten alueelle tapahtuvat koskettelut, suuteleminen ym. fyysinen kajoaminen
- Lapsen houkutteleminen katsomaan masturbointia, yhdyntää, sukuelimen esittämistä tai pornografisia kuvia tai videoita
- Itsetyydytystä tai sukupuoliyhteyttä kuvaavien eleiden esittäminen lapselle
- Lapsen pyytäminen tai saaminen toimimaan seksuaalissävytteisellä tavalla
- Lapsen pyytäminen tai saaminen pukemaan paljastavat vaatteet tai riisuutumaan alastomaksi
- Lapsen pyytäminen tai saaminen masturboimaan tai virtsaamaan tekijän päälle
- Lapsen pyytäminen tai saaminen piirtämään sukuelimiä esittäviä kuvia
- Alastoman tai vähäpukeisen lapsen valokuvaaminen
- Lapsen pyytäminen tai saaminen esiintymään seksuaalissävytteisessä valokuvassa tai videossa, tai lapsen pyytämien tai saaminen lähettämään itsestään tai jostakusta muusta otetun tällaisen kuvan tai videon
- Seksuaalisesti latautuneiden tapahtumien kertominen lapselle ja niistä keskusteleminen lapsen kanssa
- Seksuaalissävytteisten viestien lähettäminen lapselle.

Kysymys on törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen, jos seksuaalisessa kajoamisessa lapseen käytetään tai uhataan käyttää vakavaa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa, rikoksentehtävien lukumäärään tai muun syyn vuoksi rikoksella aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä tai se tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla, kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa tai rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten

tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Seksuaalisesta kajoamisesta lapseen syylistynyt tuomitaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Seksuaalisesta kajoamisesta lapseen tuomitaan myös se, joka tekee rikoslain 14 §:n 1 momentissa tarkoitetun teon kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneelle lapselle, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden. Yritys on rangaistava.

Jos teko täyttää lain 15 § mukaisesti törkeän teon tunnusmerkit ja jos rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta lapseen vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

4.3.3 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Jos lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen, ottaen huomioon lapsen ja tekijän ikä ja kypsyys, osapuolten suhde sekä muut teko-olosuhteet, on kokonaisuutena arvostellen rikoksen vakavuutta vähentävien seikkojen vallitessa tehty, rikosentekijä on tuomittava *lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys on rangaistava.

4.3.4 Rajoitussäännös

Lapsenraiskauksena, seksuaalisena kajoamisena lapseen tai lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä kypsyudessa ei ole suurta eroa.

4.3.5 Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin

Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin ('grooming') tarkoittaa tapaamisen tai muun kanssakäymisen ehdottamista lapselle siten, että ehdotuksen sisällöstä tai olosuhteista muuten ilmenee tekijän tarkoituksena olevan lasta seksuaalisesti esittävän kuvan tai kuvataallenteen valmistaminen taikka kohdistaa lapseen jokin seksuaalirikos. Tekijä on tuomittava lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

4.3.6 Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta

Korvauksen tarjoamisesta nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta rangaistaan sitä, joka lupaamalla tai antamalla korvauksen saa 18 vuotta nuoremman henkilön

ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon ja on tuomittava korvauksen tarjoamisesta nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Korvauksen tarjoamisesta nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta tuomitaan myös se, joka on osapuolena 18 vuotta nuoremman henkilön kanssa sukupuoliyhteydessä tai muussa seksuaalisessa teossa, joista toinen on luvannut tai antanut korvauksen. Yritys on rangaistava.

4.3.7 Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen

Joka valmistaa, pitää kaupan tai vuokrattavana taikka muulla tavoin tarjoaa tai asettaa saataville, pitää saatavilla, vie maasta, tuo maahan tai Suomen kautta muuhun maahan taikka muuten levittää kuvan tai kuvatallenteen, jossa seksuaalisesti ja todellisuuspohjaisesti tai todenmukaisesti esitetään lasta, on tuomittava lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

Mitä rikoslain 19 §:n 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos mainitussa momentissa tarkoitettua kuvan tai kuvatallenteen valmistamista tai levittämistä on kuvan tai kuvatallenteen tiedonvälitystä palvelevan luonteen taikka ilmeisen taiteellisen arvon vuoksi pidettävä perusteltuna.

Tässä pykälässä lapsena pidetään kahdeksatoista vuotta nuorempaa henkilöä sekä henkilöä, jonka ikää ei voida selvittää, mutta jonka on perusteltua syytä olettaa olevan kahdeksatoista vuotta nuorempi. Kuva tai kuvatallenne on 1 momentissa tarkoitettulla tavalla todellisuuspohjainen, jos se on valmistettu tilanteesta, jossa lasta on tosiasiallisesti esitetty seksuaalisesti, ja todenmukainen, jos se erehdyttävästi muistuttaa valokuvaamalla tai muulla vastaavalla menetelmällä valmistettua kuvaa tai kuvatallennetta tilanteesta, jossa lasta on esitetty seksuaalisesti.

Törkeä lasta esittävän kuvan levittäminen

Jos lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisessä:

- 1) lapsi on erityisen nuori,
- 2) kuvassa esitetään myös lapsen kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa tai lapsen kohtelua erityisen nöyryyttävästi,
- 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai
- 4) rikos tehdään osana rikoslain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on *tuomittava* törkeästä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisestä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

4.3.8 Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito

Joka:

1) oikeudettomasti pitää hallussaan kuvaa tai kuvatallennetta, jossa rikoslain 19 §:ssä tarkoitetulla tavalla esitetään seksuaalisesti lasta, tai

2) maksua vastaan tai muuten sopimalla taikka muuten tarkoituksenaan kyseiseen materiaaliin pääsyn hankkiminen hankkii pääsyn 1 kohdassa tarkoitettuun kuvaan tai kuvatallenteeseen niin, että se on hänen käytettävissään tietokoneen tai muun teknisen laitteen välityksellä ilman laitteelle tallentumista,

on tuomittava *lasta* seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Mitä 19 §:n 4 momentissa säädetään, sovelletaan myös tässä pykälässä tarkoitettuihin tekoihin.

4.3.9 Lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen

Joka seuraa järjestettyä esitystä, jossa lapsi esiintyy seksuaalisesti, on *tuomittava* lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

Tässä pykälässä lapsena pidetään kahdeksaatoista vuotta nuorempaa henkilöä sekä henkilöä, jonka ikää ei voida selvittää mutta jonka on perusteltua syytä olettaa olevan kahdeksaatoista vuotta nuorempi.

5 LAPSEEN KOHDISTUVAN VÄKIVALTAEPÄILYN SELVITTÄMINEN JA ILMOITUSVELVOLLISUUS

5.1 Epäilyn ilmi tuleminen ja alustava selvittäminen

Kun epäily lapsen kohdistuneesta väkivallasta tulee ilmi missä tahansa tilanteessa, on tärkeää, että ammattilainen ryhtyy välittömästi selvittämään, mihin seikkoihin perustuen epäily on syntynyt. Alustava selvittäminen kuuluu kaikkien ammattilaisten vastuulle, eikä asiaa tule sivuuttaa. Kyseessä on vasta epäily, ja selvältäkin vaikuttava tilanne saattaa osoittautua esimerkiksi tapaturmaksi tai väärinkäsitykseksi.

Alustavassa selvittelyssä lapsen tulee antaa kertoa tapahtumista omin sanoin, eikä lasta tule painostaa tai johdatella. Keskusteltaessa lapsen kanssa ammattilaisen tulee järjestää rauhallinen tilanne, jossa ei ole paikalla muita sivullisia. Keskustelussa lapsen kanssa tulee käyttää avoimia kysymyksiä ("mitä sitten tapahtui" tai "kerro siitä lisää") ja välttää johdattelua ("löikö äiti sinua" tai "tukistiko isä sinua"). On tärkeää, että ammattilainen ei käytä mitään sellaisia epäiltyyn väkivaltatapahtumaan liittyviä sanoja, mitä lapsi ei itse ole käyttänyt, ja välttää omien oletuksien tuomista tilanteeseen.

Lapsen kanssa keskustelleen ammattilaisen tulee kirjata tarkasti lapsen kertoma ja se, mitä aikuinen itse tilanteesta sanoi tai kysyi. Kirjauksesta tulee ilmetä, millaisessa tilanteessa lapsi kertoi asiasta, keitä oli paikalla ja mistä edeltävästi keskusteltiin.

Alustavan selvittämisen jälkeen työntekijän tulee konsultoida lastensuojelua ja poliisia ja tehdä tarpeenmukaiset ilmoitukset. Yhteydenotot tulee tehdä viipymättä, kun tarve yhteydenotoille on alustavan selvittämisen jälkeen tiedossa.

Mahdollisen rikoksen uhrina eli asianomistajana lapsella on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin asianomistajilla. Lapsella on velvollisuus puhua totta ja myös oikeus olla vastaamatta hänelle esitettyihin kysymyksiin. Rikoksen selvittäminen ei saa aiheuttaa lapselle lisävahinkoa. Lasta on kohdeltava iän ja kehitystason mukaisella tavalla. Tarvittaessa poliisin on neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voiko lapseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.

5.2 Ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluun (LsL 25 § 1 ja 2 mom.)

Kaikkien laissa määritellyt sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä tekemään tarvittaessa lastensuojeluilmoituksen. Ilmoitus tulee tehdä viipymättä. Lain mukaan ilmoitusvelvollisuus syntyy, jos ilmoitusvelvollinen henkilö on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Lastensuojeluilmoituksen tekemisen velvollisuus on henkilökohtainen eli sitä ei voi siirtää toisen henkilön tehtäväksi. Lastensuojeluilmoituksen tekee se henkilö, jonka tietoon asia tulee ensimmäiseksi tai joka tuntee tilanteen parhaiten. Työyksiköissä esihenkilö ei voi päättää, mistä asioista lastensuojeluilmoitus tehdään tai päättää sen tekemättä jättämisestä. Esihenkilöä tai lastensuojelun päivystystä voi konsultoida epäselvissä tilanteissa, mutta edelleen ammattilaista koskeva ilmoitusvelvollisuus on henkilökohtainen. Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä aina ilmoituskynnyksen täytyessä, silloinkin kun ilmoittaja tietää lapsen jo olevan lastensuojelun asiakkuudessa.

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä aina, kun lapsen tilanteesta on huoli ja työntekijä pohtii, tulisiko lapsen suojelun tarve selvittää. Ilmoittajan ei tarvitse tietää, pitääkö lastensuojelun tarve selvittää vai ei. Myös muut henkilöt kuin ne, joilla on laissa säädetty ilmoitusvelvollisuus, voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen heitä koskevien salassapitosäännösten estämättä. Lastensuojelua on suositeltavaa konsultoida matalalla kynnyksellä ilmoituksen tekemisen tarpeesta, jos lapsen tilanne mietityttää.

Lastensuojeluilmoitus on tehtävä aina, kun lapseen kohdistuu mitä tahansa väkivallan muotoa lähisuhteissaan tai jos lapsi altistuu väkivallalle kasvuolosuhteissaan. Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä viipymättä. Väkivaltaepäilyissä, joissa tapahtumasta oletettavasti on vasta vähän aikaa, lastensuojeluilmoitus on syytä tehdä kiireellisesti puhelimitse. Ilmoitus tehdään lastensuojelun päivystykseen tai kiireellisissä tilanteissa virka-ajan jälkeen sosiaalipäivystykseen.

Akuuteissa tilanteissa on hyvin tärkeää olla yhteydessä lastensuojeluun välittömästi, eikä esimerkiksi päivän päätteeksi. Sosiaalityöntekijät ryhtyvät tarvittaessa selvittämään lastensuojeluilmoitusta saman päivän aikana, ja rikosepäilyissä myös poliisi aloittaa asian selvittelyn tarvittaessa viipymättä.

Lastensuojelulain 25 a §:n mukaan ilmoitusvelvollinen henkilö voi lastensuojeluilmoituksen sijasta täyttää ilmoitusvelvollisuutensa ottamalla yhteyttä sosiaalitoimeen yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa ja tehdä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisen yhteydenoton tuen tarpeen arvioimiseksi. Edellytyksenä on, että yhteydenotto tehdään viipymättä ja että yhteydenoton yhteydessä ilmoitusvelvollinen henkilö ilmoittaa yhteydenottoon johtaneet syyt.

Hyvän hallinnon mukaista on kertoa huoltajille lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Kuitenkin silloin, kun on kyse epäilyistä vanhemman lapseen kohdistamasta väkivallasta, ilmoittajatahon tulee konsultoida poliisia ja lastensuojelua siitä, missä vaiheessa lastensuojeluilmoituksesta tai ilmoituksesta poliisille kerrotaan huoltajille. Näin menettelemällä pyritään estämään se, että vanhempi vaikuttaisi siihen, mitä lapsi asiaa selvittäessä tapahtumista kertoo.

5.3 Ilmoitusvelvollisuus poliisille (LsL 25 § 3 mom.)

Ne henkilöt, joilla on velvollisuus tehdä tarvittaessa lastensuojeluilmoitus, ovat velvollisia tekemään salassapitosäännösten estämättä myös ilmoituksen poliisille, jos heillä on syytä epäillä, että

- lapseen on kohdistettu rikoslain 20 luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko tai
- sellainen rikoslain 21 luvussa henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Epäselvissä tilanteissa tulee konsultoida poliisia.

Ilmoitusvelvollisuus koskee myös lastensuojelun viranhaltijoita ja muita työntekijöitä. Ilmoitusvelvollisuus on sillä henkilöllä, jonka tietoon väkivalta- tai seksuaalirikosepäily on tullut. Ilmoituksen tekemistä ei saa delegoida toiselle henkilölle.

Lastensuojeluilmoituksen ja ilmoituksen poliisille voi tehdä kuka tahansa, myös henkilö, jolla ei ole ilmoitusvelvollisuutta.

Ilmoitusvelvollisuus on voimassa salassapitosäännösten estämättä ja riippumatta siitä, onko joku toinen jo mahdollisesti tehnyt ilmoituksen. Ammattilaisten välisessä yhteistyössä voi käydä ilmi, että toinen taho on jo tehnyt ilmoituksen poliisille. Siinä tapauksessa uutta ilmoitusta poliisille ei ole tarpeen tehdä.

On tärkeää, että poliisi saa väkivaltaepäilyyn liittyvät tiedot suoraan siltä henkilöltä, jolla on eniten ensi käden tietoa tapahtumista. Jos epäilyä koskevia tietoja joudutaan siirtämään tai käsittelemään ennen ilmoituksen tekemistä, ilmoituksen teko voi viivästyä sekä tiedot vääristyä tai kadota.

Akuuteissa tilanteissa, joissa ammattilainen arvioi, että tarvitaan kiireisesti joko poliisin, terveystoimien tai sosiaaliviranomaisten apua, ilmoitus tehdään puhelimitse hätänumeroon. Jos seksuaalirikoksen tai vakavan pahoinpitelyrikoksen epäillään tapahtuneen äskettäin, ilmoitus poliisille tulee tehdä välittömästi, jotta poliisi pääsee käynnistämään esitutkinnan ja harkintansa mukaan pyytämään virka-apua erikoissairaanhoidosta. Lapsen kuulemisella ja mahdollisella somaattisella tutkimuksella on kiire. Poliisin on myös hyvä päästä keräämään mahdollista todistusaineistoa pian. Jos kyse on paljon aiemmin sattuneista tapahtumista ja lapsi ei ole välittömästi vaarassa, voidaan toimia rauhallisemmin. Viivyttelyyn ei kuitenkaan näissä tilanteissa ole syytä.

Aina ilmoitusvelvollisen ammattilaisen ei ole mahdollista arvioida, täyttääkö epäilty teko rikoslaissa rangaistavaksi säädetyn teon tunnusmerkistön. Sen vuoksi poliisia on syytä konsultoida matalalla kynnyksellä ilmoituksen tekemisen tarpeesta. Jotta poliisin on mahdollista ottaa kantaa ilmoituksen tekemisen tarpeeseen, tulee konsultioijalla olla jonkinlainen käsitys tilanteesta ja edellä kuvattu alustava selvittäminen tehty.

Poliisille ilmoitusta tehtäessä ilmoittajan tulee kertoa ne keskeiset syyt, joiden takia lapseen kohdistunutta rikosta epäillään. Tärkeää on kertoa ainakin se, mitä lapsi tai muu henkilö on kertonut, mitä jälkiä tai vammoja lapsessa on mahdollisesti havaittu ja mitä asiasta on lapsen tai muun henkilön kanssa keskusteltu. Ilmoituksessa tulee pyrkiä kertomaan mahdollisimman tarkasti sanasta sanaan käydyt keskustelut. Hyödyllistä on myös kertoa oleelliset asiat lapsen ja perheen tilanteesta. Tärkeää on antaa ilmoittajan yhteystiedot ja vastata mahdollisiin lisäkysymyksiin.

Poliisille ilmoituksen tekemisestä voi tarvittaessa keskustella juridisen tuen alayksikön lakimiehen kanssa.

5.4 Lastensuojelun työskentely

Kun tieto mahdollisesta lapseen kohdistuneesta väkivallasta tai seksuaalirikoksesta tulee lastensuojeluun, lastensuojelun ensimmäinen tehtävä on arvioida lapsen tilanne ja varmistaa, että lapsi on turvassa. Tilannetta arvioitaessa on muistettava, että kysymys on epäilystä ja kyse voi olla jostain muustakin kuin lapseen kohdistuneesta väkivalta- tai seksuaalirikoksesta.

Lapsen turvallisuuden varmistaminen edellyttää erilaisia toimenpiteitä. Toimenpiteitä arvioidaan ja toteutetaan lapsen ja perheen yksilöllisen tilanteen mukaan. Tilanearvioinnissa on merkitystä esimerkiksi väkivallan toistuvuudella, vakavuudella ja tekijän suhteella lapseen. Jos kyseessä on satunnainen teko eikä tekijä liity lapsen elämään, ei rikoksen uusimisesta ole välttämättä uhkaa. Lapsen suojeleminen perheen sisäiseltä väkivallalta edellyttää usein vahvempia toimenpiteitä kuin silloin, jos kyseessä on kodin ulkopuolinen väkivalta. Se ei kuitenkaan yksistään ole määrittävä tekijä, sillä vaikka kyse olisi kodin ulkopuolella tapahtuvasta väkivallasta, voivat vanhemmat olla kykenemättömiä suojelemaan lasta koetulta väkivallalta ja lapsi voi altistua väkivallalle toistuvasti.

Vaikka lapsen kasvuolosuhteissaan kokemassa väkivallassa olisi kyse yksittäisestä kerrasta eikä lastensuojelullisia toimenpiteitä tarvittaisi lapsen turvallisuuden varmistamiseksi, tulee lastensuojelun kuitenkin varmistaa, että lapsi ja vanhemmat saavat tarvittavan tuen ja hoidon. Lastensuojelun on puututtava lapsen kokemaan väkivaltaan ja järjestettävä lapselle ja perheelle tarvittava tuki, vaikka kyseessä ei olisi rikos. Lastensuojelun tulee lisäksi varmistaa, että väkivaltaa kokenut lapsi pääsee tarvittaviin terveydenhuollon tutkimuksiin.

Lastensuojelussa on toimittava huoltajien sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan tahon kanssa yhteistyössä. Heidät on koko ajan pidettävä tietoisina siitä, mitä lastensuojelu asiassa tekee ja miksi, ellei viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentissa toisin säädetä.

Tutkinnallisista syistä esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen sisältöä ei välttämättä voida ajantasaisesti antaa huoltajan tietoon. Jos kieltäydytään luovuttamasta pyydettyä tietoa, tiedon pyytäjälle on ilmoitettava kieltäytymisen syy. Lisäksi hänelle on annettava tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi, jolloin asiasta annetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 14 §:n mukainen valituskelpoinen päätös. Lisäksi tulee todeta, että asiakasta pyydetään ilmoittamaan, jos hän haluaa asiasta valituskelpoisen päätöksen.

Sosiaalityöntekijän tulee informoida huoltajia viranomaisten ja huoltajien toimivallasta ja sen rajoista ja tiedottaa huoltajia heidän oikeuksistaan ja vaihtoehtoistaan. Mahdollinen rikosepäily ja poliisitutkinta eivät syrjäytä lastensuojelun lakisääteistä veloitetta edistää tarpeellisessa laajuudessa lapsen osallisuutta ja veloitetta antaa asianosaisille riittävät tiedot lastensuojelun prosessiin liittyvistä oikeuksista, vaihtoehtoista ja toimivallasta. Juridista tukea ja poliisia voi konsultoida tietojen antamisesta ja yhteistyön tekemisestä rikosepäilyprosessin aikana.

Epäiltäessä lapsen henkeen tai terveyteen kohdistuvaa väkivaltarikosta tai seksuaalirikosta, lastensuojelusta tulee tehdä ilmoitus poliisille ja toimittava yhteistyössä eri viranomaisten kanssa asian selvittämiseksi.

5.5 Viranomaisten välinen yhteistyö

Väkivaltaepäilyissä monialainen yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää paitsi tilanteen selvittämisen vuoksi, myös lapsen tuen ja hoidon turvaamisen vuoksi. Selvittelyihin palveluihin kuuluvat lapsen kuuleminen, somaattiset tutkimukset ja poliisin suorittama esitutkinta. Selvittelyt palvelut mahdollistavat sen, että lapsen kokemuksista ja vaadittavista jatkotoimista saadaan käsitys.

Suojelulliset palvelut kuuluvat lastensuojelulle, ja niillä suojellaan lasta väkivallalta ja varmistetaan lapsen turvatut kehitysmahdollisuudet. Suojelullisia palveluita ovat lastensuojelun tukitoimet, jotka liittyvät perheen sosiaaliseen tilanteeseen, vanhempien asenteisiin ja kasvatukseen sekä lapsen suojeleminen sijoituspäätöksen turvin. Suojelullisia palveluita ovat sellaiset lastensuojelun tukitoimet, joiden avulla voidaan tarpeen mukaan ohjata vanhempaa kasvatukseen tai -käytäntöjen muuttamisessa lapselle turvallisiksi sekä tarjota kokonaisvaltaista, tarpeenmukaista kohdennettua tukea lasta ja hänen perhettään kuormittavien tekijöiden lieventämiseksi.

Terapeuttisilla palveluilla tähdätään väkivaltakokemusten, väkivallan uhan tai väkivaltaepäilyyn selvittämisen aiheuttamien haittojen hoitamiseen. Terapeuttisia palveluita ovat esimerkiksi terveydenhuollon palvelut, kuten terapeuttinen kriisituki, traumafokusoitu hoito, perheterapia ja monet sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut.

5.6 Tietojen vaihtaminen viranomaisten välillä lapsen kohdistuvissa väkivaltaepäilytilanteissa

Lainsäädäntö mahdollistaa, että eri viranomaiset voivat välittää toisilleen tietoa ja tehdä yhteistyötä lapsen kohdistuvassa väkivaltaepäilyssä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (asiakastietolaki) 63 §:ssä säädetään, että sosiaalihuollon palvelunantaja saa, jos se on välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi, antaa salassa pidettävää asiakastietoa asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostuksesta riippumatta tuomioistuimelle tai muulle suomalaiselle tai ulkomaalaiselle viranomaiselle asiassa, jossa palvelunantajalle on laissa säädetty oikeus tai velvollisuus panna asia vireille taikka osallistua vireillä olevan asian käsittelyyn tai toimeenpanoon antamalla lausunto tai selvitys taikka muulla vastaavalla tavalla.

Sosiaalihuollon palvelunantajan tulee pyydettyä antaa asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostuksesta riippumatta salassa pidettävää asiakastietoa poliisille, syyttävälle viranomaiselle ja tuomioistuimelle, jos se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, jonka ilmoittamatta jättäminen on rangaistavaa rikoslain 15 luvun 10 §:n nojalla, taikka jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta.

Salassa pidettävää asiakastietoa saa sosiaalihuollon palvelunantaja antaa oma-aloitteisesti, jos epäillään asiakastietolain 63 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta taikka silloin, jos epäillään jonkun syyllistyneen siinä mainittua vähäisempään rikokseen,

jos sosiaalihuollon palvelunantaja arvioi sen olevan välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi.

Sosiaalihuollon julkinen palvelunantaja saa 63 §:n 1–3 momentissa tarkoitettujen tapausten lisäksi antaa salassa pidettävää asiakastietoa, jos se on välttämätöntä tarkistettaessa sosiaalihuollon palvelunantajalle laissa säädetyn tehtävän hoitamiseksi olennaisen tärkeää tietoa tilanteissa, joissa palvelunantajalla itsellään on oikeus saada tieto.

Poliisilain 4 luvun 2 §:n mukaan poliisilla on päälystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa nimenomaisesti kielletty tai rajoitettu. Lain nojalla poliisilla on oikeus saada tietoja myös esimerkiksi yksityiseltä lastensuojelulaitokselta tai perhekodilta. Poliisin tietopyynnön tulee olla kirjallinen.

Asiakastietolain 64 §:n nojalla sosiaalihuollon viranomaisilla on oikeus saada tarvittavat tiedot laissa mainituilta muilta viranomaisilta. Muiden viranomaisten täytyy luovuttaa ilman maksua ja salassapitovelvollisuuden estämättä sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten. Myös terveydenhuollossa lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian ja -psykologian yksiköillä on laaja tietojensaantioikeus, kun he tutkivat virka-apuna lapseen kohdistunutta väkivaltarikosepäilyä.

Asiakastietolain 63 § 3 momentin nojalla sosiaalihuollon palvelunantaja saa luovuttaa oma-aloitteisestikin salassa pidettävää asiakastietoa, jos epäillään 63 § 2 momentissa tarkoitettua rikosta taikka silloin, jos epäillään jonkun syyllistyneen siinä mainittua vähäisempään rikokseen, jos sosiaalihuollon palvelunantaja arvioi sen olevan välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi.

5.7 Esitutkinta-asiakirjojen salassapito

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 mom. 3 kohdan mukaan poliisille tehty ilmoitus rikoksesta ja esitutkintaa sekä syyteharkintaa varten laaditut asiakirjat ovat salassa pidettäviä, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimessa tai syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta. Salassapidosta voidaan poiketa muun muassa, jos on ilmeistä, että tiedon antaminen ei vaaranna rikoksen selvittämistä.

Myöskään asianosaisella ei ole oikeutta näihin asiakirjoihin julkisuuslain 11 §:n 1 mom. 2 kohdan mukaan, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämislle.

Esitutkintaa varten laadittu asiakirja on salassa pidettävä riippumatta siitä, minkä viranomaisen hallussa ko. asiakirja on. Esimerkiksi lasten ja nuorten

oikeuspsykologisessa yksikössä poliisin pyynnöstä tehtyä lapsen tutkimusta ei anneta huoltajalle ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antaminen saattaisi haitata asian selvittämistä. Jos huoltaja esittää vaatimuksen tällaisen tiedon saamisesta, ohjataan hänet ottamaan yhteyttä tutkinnanjohtajaan, joka päättää tiedon antamisesta.

5.8 Poliisin virka-apuna pyytämät tutkimukset

Lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain 1 §:n mukaan tutkimus epäillyn lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi tehdään terveydenhuollossa poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä. Poliisi, syyttäjä tai tuomioistuin tekee virka-apupyynnön tutkimukset tekevään yksikköön heillä olevan ohjeistuksensa mukaisesti. Tutkimukset tehdään Helsingissä erikoissairaanhoidossa tai perusterveydenhuollossa.

Lain 4 §:n 1 momentin perusteella sosiaali- ja terveydenhuollon viranomainen on velvollinen antamaan tutkimusta tekevälle yksikölle maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat lasta koskevat tiedot ja selvitykset, jotka ovat välttämättömiä tutkimuksen tekemiseksi.

5.9 Edunvalvojan määrääminen lapselle

Kun ilmoitus poliisille on tehty ja tutkinta on edennyt niin pitkälle, että tarvitaan asianomistajan rangaistus- ja korvausvaatimukset, tutkinnanjohtaja tekee käräjäoikeudelle hakemuksen sijaisen määräämisestä edunvalvojille (esitutkintalaki 4 luku 8 §). Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, hyvinvointialue tai holhoustoimesta annetun lain 84 §:ssä tarkoitettu holhousviranomainen. Edunvalvojan määrääminen lapselle tulee kyseeseen, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja tai muu edustaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta.

Jos lapsen pahoinpitelystä epäillään hänen huoltajaansa, ei tämä voi edustaa lasta puolueettomasti rikoksesta epäiltynä eli lapsen vastapuolena eikä silloinkaan, jos huoltajalle läheinen henkilö, esimerkiksi avopuoliso, on siitä epäiltynä ja lapsen vastapuolena (holhoustoimilain 32 §:n 2 mom.). Tällöin lapselle tarvitaan edunvalvojan sijainen esittämään rangaistus- ja korvausvaatimukset esitutkinnassa sekä mahdollisesti tulevassa rikosoikeudenkäynnissä. Jos yhteishuollossa olevan lapsen toista huoltajaa epäillään lapsen pahoinpitelystä, ei tämä, mutta ei myöskään toinen huoltaja voi käyttää lapsen puhevaltaa, koska huoltajat käyttävät lapsen puhevaltaa yhdessä.

5.10 Menettely, kun mahdollisesta rikoksesta on kulunut vuosia

Lapsenraiskauksen, törkeän lapsenraiskauksen, seksuaalisen kajoamisen lapseen, törkeän seksuaalisen kajoamiseen lapseen ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön

syyteoikeus vanhentuu aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää kaksikymmentäkahdeksan vuotta. Sama koskee kahdeksatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistunutta raiskausta, törkeää raiskausta, seksuaalista kajoamista, törkeää seksuaalista kajoamista, seksuaalista hyväksikäyttöä, paritusta, törkeää paritusta, ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa. Syyteoikeus vanhentuu rikoksen kohteena olleen henkilön täyttäessä kaksikymmentäkolme vuotta, jos kysymyksessä on 20 luvun 8 §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin.

LISÄTIEDOT

Lastensuojelun sosiaalityön päällikkö

Lastensuojelun sosiaalityön päällikkö

Johtava ylilääkäri, keskitetyt palvelut

Toiminnansuunnittelija

Sähköpostiosoitteet ovat muotoa: etunimi.sukunimi@hel.fi

ALLEKIRJOITUS

toimialajohtaja
sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala perhe- ja sosiaalipalvelujen johtaja

